

ДЕТЕРМІНАЦІЯ СУТНОСТІ «ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ»

DETERMINATION OF NATURE "FREE CHOICE OF RESIDENCE"

Тарапака І.Ю.,

здобувач

Одеського державного університету внутрішніх справ

У статті на основі зіставлення, порівняння, узагальнення наукової інформації феноменів «постійне місце проживання» та «безперервне проживання» уточнюється сутність змісту свободи пересування. Розмежовано поняття «місце проживання», «місце реєстрації» та «місце перебування». Удосконалено визначення поняття «вільний вибір місця проживання».

Ключові слова: місце проживання, місце реєстрації, місце перебування, вільний вибір місця проживання.

В статье на основе сопоставления, сравнения, обобщения научной информации феноменов «постоянное место жительства» и «непрерывное проживание» уточняется сущность содержания свободы передвижения. Разграничены понятия «место жительства», «место регистрации» и «место пребывания». Усовершенствовано определение понятия «свободный выбор места жительства».

Ключевые слова: место проживания, место регистрации, место нахождения, свободный выбор места жительства.

In the article on the basis of the comparing, comparison, generalization of scientific information of phenomena of "permanent residence" and "continuous residence" clarifies the essence of the content of freedom of movement. The concept of "residence", "place of registration" and "accommodation" is distinguished. The definition of "free choice of residence" is improved.

Key words: residence, place of registration, place of residence, free choice of residence.

Постановка проблеми. Найвищими соціальними цінностями в Україні визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Саме права і свободи людини та громадянина є найвагомими цінностями, рівень їх забезпечення визначає зміст і демократичну спрямованість діяльності держави. Здатність особи повною мірою реалізовувати надані їй права та свободи зумовлена наявністю значної кількості сприятливих умов для її самореалізації в суспільстві як конкретної особистості, так і члена демократичного суспільства. Завдяки наявності закріпленої на рівні нормативно-правових актів свободи діяти на власний розсуд людина отримує можливість мислити і діяти відповідно до своїх інтересів, обирати певні варіанти поведінки в конкретних ситуаціях. Це і є одним із ключових критеріїв, яким характеризується вільне демократичне суспільство. Таким чином, назріла потреба у більш багатоаспектному дослідженні проблеми реалізації права громадян на вільний вибір місця проживання в сучасному демократичному суспільстві. Розкриттю визначеної проблеми присвячено наше дослідження, що і визначає його актуальність.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації права громадян на вільний вибір місця проживання, визначення змісту понять «місце проживання», «місце перебування» та «місце реєстрації», а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Одними із основних прав і свобод людини та громадянина, закріплених у Конституції України, є свобода пересу-

вання, вільний вибір місця проживання. Це означає, що вільний вибір місця проживання за своєю сутністю є свободою людини, що є також певною людською можливістю.

Так, відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. поняття «вільного вибору місця проживання чи перебування» відокремлено від «свободи пересування» та вживається у значенні права громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати.

Також у зазначеному законі містяться поняття «місце проживання» – це житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово, та «місце перебування» [1]. Як зазначається у ст. 29 Цивільного кодексу України, місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово (будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо)), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово [2].

Що стосується дітей віком від народження до чотирнадцяти років, то поняття «місце проживання» відносно них має дещо інше значення. Так, місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчаль-

ного закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна [2].

Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.

Місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна.

Таким чином, у чинному законодавстві закріплено випадки, коли особа сама не має права обирати собі місце проживання. Так, місце проживання дітей віком від народження до чотирнадцяти років та недієздатних осіб має безпосередній зв'язок з місцем проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або з місцезнаходженням навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом.

В Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. під постійним місцем проживання розуміється місце проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом) [3]. Тобто на відміну від наведених вище визначень поняття «місце проживання» це визначення не має чіткої просторової прив'язки, закріплюючи як визначальний критерій часовий фактор, тобто сам факт проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. визначає місце проживання фізичної особи як житловий будинок, квартиру, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, що знаходиться за певною адресою, за якою здійснюється зв'язок з фізичною особою – підприємцем [4].

Цікавим є визначення поняття «безперервне проживання», надане у Законі України «Про громадянство». Безперервне проживання на території України – це проживання в Україні особи, якщо її разовий виїзд за кордон у приватних справах не

перевищував 90 днів, а в сумі за рік – 180 днів [5]. Не є порушенням вимоги про безперервне проживання виїзд особи за кордон у службове відрядження, на навчання, у відпустку, на лікування за рекомендацією відповідного медичного закладу або зміна особою місця проживання на території України.

Існує така категорія громадян, як бездомні особи. Відповідно до чинного законодавства місцем проживання або перебування бездомної особи є центри обліку бездомних осіб, де вона перебуває на обліку, або заклади для бездомних осіб, де їй надається тимчасовий притулок [6].

Необхідно розмежовувати такі поняття, як «місце проживання», «місце реєстрації» та «місце перебування». Відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» місце перебування – це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік [1]. Таким чином, у порівнянні з місцем проживання, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, місце перебування носить більш обмежений у часі характер. Тобто місце проживання є ширшою за своїм змістом категорією, ніж місце перебування.

Отже, в результаті аналізу наведених вище визначень поняття «місце проживання» можна зробити висновок про наявність у чинному законодавстві двох точок зору з цього приводу: у широкому розумінні та у вузькому. У широкому розумінні, що застосовується у Цивільному кодексі України, визначення поняття «місце проживання» носить більш конкретизований характер. Що стосується вузького розуміння поняття, яке надається у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», то воно носить більш абстрактний характер. На думку Н.О. Давидової, існування вказаних двох протилежних визначень поняття «місце проживання» зумовлено різними сферами застосування: у широкому сенсі поняття «місце проживання» вживається у приватноправовому розумінні, а у вузькому сенсі це поняття є публічно-правовою категорією [7, с. 36]. На нашу думку, існування двох протилежних визначень поняття «місце проживання» у національному законодавстві є неприпустимим, оскільки вносить плутанину в понятійний апарат.

Отже, з метою усунення існуючих колізій на рівні нормативно-правових актів необхідно прийти до єдиного усталеного визначення. Вважаємо, що більш повним визначенням, яке охоплює усі нюанси та не допускає плутанини, є визначення поняття «місце проживання» у широкому сенсі, яке надається у Цивільному кодексі України. Це зумовлено, зокрема, тим, що однією із обов'язкових ознак місця проживання є наявність адреси особи. Адреса важлива для врегулювання різноманітних відносин (наприклад, податкових, пов'язаних з органами внутрішніх справ, у сфері підприємницької діяльності тощо) [8, с. 65]. Тобто особа має зареєструвати своє

проживання за конкретною адресою, а якщо такої адреси немає, то особа не може зареєструватися на території певної адміністративно-територіальної одиниці. Таким чином, особа фактично мешкає у конкретному місці, а юридично вона не має місця реєстрації і, отже, позбавлена певних громадянських прав [9, с. 78].

Під місцем проживання фізичної особи слід розуміти житловий будинок, квартиру, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (центр обліку бездомних осіб, заклад для бездомних осіб, навчальний заклад, заклад охорони здоров'я, гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово.

Таким чином, на нашу думку, вільним вибором місця проживання є можливість вибору проживання чи перебування на адміністративно-територіальній дільниці.

Що стосується реєстрації, то слід зазначити, що інститут реєстрації прийшов на зміну інституту прописки. Відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. реєстрація – це внесення відомостей до Єдиного державного демографічного реєстру та до паспортного документа про місце проживання або місце перебування із зазначенням адреси житла [10].

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що під реєстрацією місця проживання та місця перебування фізичних осіб слід розуміти визначений законодавчими актами порядок внесення уповноваженими органами державної влади України відомостей до паспортного документа про місце проживання або місце перебування із зазначенням адреси житла особи та внесення цих даних до реєстраційного обліку з метою здійснення державного контролю за внутрішніми міграційними процесами в державі. Отже, можна стверджувати про безпосередній зв'язок місця проживання та реєстрації місця проживання: вільний вибір місця проживання трансформується в інститут реєстрації місця проживання фізичної особи [8, с. 166]. Слід зазначити, що фізична особа може мати кілька місць проживання, але офіційно зареєстрованою вона може бути тільки в одному місці. Для бездомних осіб встановлений дещо відмінний від громадян України, іноземців та осіб без громадянства порядок реєстрації [6].

Розділяємо точку зору Н.О. Давидової про те, що зміна дозвільного (розпорядчого) характеру інституту прописки на повідомний характер інституту реєстрації свідчить про демократизацію українського суспільства [7, с. 37]. У зв'язку із стрімким розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій (зокрема, мережі Інтернет), що дає можливість особі працювати без прив'язки до місця роботи, створення системи реєстрації за місцем проживання та місцем перебування замість інституту прописки свідчить про прагнення держави демократизувати відносини населення з органами публічної адміністрації.

Але необхідно враховувати, що, як і будь-яке право чи свобода, надані людині та громадянину Конституцією України, вільний вибір місця проживання має регулюватися нормами права, оскільки безконтрольна їх реалізація може призвести до порушення прав і свобод інших осіб. У чинному законодавстві існують певні обмеження для фізичних осіб у здійсненні права на пересування.

Право на вільний вибір місця проживання можуть бути обмежені нормами кримінального законодавства шляхом застосування до особи запобіжних заходів (арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі). Зазначені заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого з метою запобігати спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень [11, с. 250].

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що належна реалізація права громадян на вільний вибір місця проживання є основною гарантією свободи особистості, необхідною умовою її професійного, духовного та культурного розвитку. Звісно, це вимагає з боку відповідних органів державної влади України розробки та впровадження дієвих механізмів забезпечення реалізації права громадян на вільний вибір місця проживання. Необхідність цього зумовлена політичним, соціально-економічним та культурним розвитком України. Особливу увагу під час вироблення необхідних механізмів забезпечення реалізації права громадян на вільний вибір місця проживання слід звернути на міжнародні стандарти у цій сфері, зокрема стандарти Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1382 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
5. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 9. – Ст. 342.
6. Про затвердження порядку реєстрації місця проживання або перебування бездомних осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 895 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 65. – Ст. 2540.
7. Давидова Н.О. Правовий аспект поняття «місце проживання» / Н.О. Давидова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 10 (60). – С. 36–43.

8. Бойко І.Г. Забезпечення адміністративно-правовими засобами свободи вибору громадянами місця проживання / І.Г. Бойко // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4 (47). – С. 165–171.

9. Дегтярьов О.Ф. Порівняльно-правовий аналіз термінів «місце проживання» і «місце реєстрації» / О.Ф. Дегтярьов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 3. – С. 78–82.

10. Про заходи щодо реєстрації фізичних осіб : Указ Президента України від 11 січня 2002 р. № 12 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 3. – Ст. 80.

11. Динько О.Ф. Інститут прописки як регулятор свободи пересування та вільного вибору місця проживання в Україні / О.Ф. Динько // Держава і право : збірник наукових праць. – Вип. 10. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 250–254.

УДК 321.7

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF LABOR IN FOREIGN COUNTRIES

Француз А.А.,
здобувач

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Розглянуто й проаналізовано нормативно-правову базу та діяльність органів публічної адміністрації зарубіжних країн у сфері охорони праці.

Ключові слова: публічна адміністрація, охорона праці, адміністративно-правове регулювання, Європейський Союз, зарубіжні країни, контроль-наглядова діяльність.

Рассмотрены и проанализированы нормативно-правовая база и деятельность органов публичной администрации зарубежных стран в сфере охраны труда.

Ключевые слова: публичная администрация, охрана труда, административно-правовое регулирование, Европейский Союз, зарубежные страны, контрольно-надзорная деятельность.

Considered and analyzed the legal framework and the activities of public administration bodies of foreign countries in the field of occupational safety and health.

Key words: public administration, occupational health, administrative and legal regulation, European Union, foreign countries, control and supervisory activities.

Важливим складником процесу європейської інтеграції є гармонізація законодавства України з європейським законодавством. Водночас очевидно, що недостатньо лише створювати й удосконалювати нормативно-правову базу, необхідно забезпечувати дієві механізми її практичної реалізації. У цьому сенсі становлять інтерес діяльність і повноваження органів публічної адміністрації у сфері охорони праці зарубіжних країн. Актуальність окресленої проблеми підкреслюється, зокрема, також тим, що наразі питання трудової міграції постають практично перед усіма урядами західноєвропейських країн та потребують вирішення з урахуванням поточної ситуації. Для України відповідний досвід може бути корисним із точки зору можливості запровадження апробованих механізмів діяльності публічної адміністрації, подальшого запровадження сучасних вимог і стандартів у галузі охорони праці.

Для комплексного уявлення про систему й діяльність органів публічної влади (трудова інспекція) у сфері охорони праці звернемось до їх класифікації, що пропонується в спеціальній літературі, розробленої на основі міжнародних конвенцій, які регулюють питання

праці, формують джерело повноважень для національних органів публічної адміністрації, визначають основні завдання будь-якої системи інспекції праці.

Отже, існують різні підстави класифікацій інспекцій праці. За обсягом повноважень вони поділяються на такі типи:

1) загальні – системи, у яких інспектори мають широкі повноваження для вирішення багатьох питань, таких як зайнятість (у тому числі програми професійної підготовки), широкий спектр промислових відносин (саме врегулювання спорів), багато аспектів загальних умов праці (у тому числі проблеми заробітної плати), охорона праці, здоров'я й добробуту (зокрема, розслідування нещасних випадків, не обов'язково з метою покарання, а щодо виконання вимог компенсації працівниками);

2) спеціальні – системи, які займаються переважно однією із цих основних функцій трудової інспекції, як правило, питаннями охорони й гігієни праці та умовами праці.

Залежно від владного органу, у підпорядкуванні якого перебуває інспекція праці (центральне міністерство чи регіональні органи), а також методу здійс-